

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

Хурчак Ангеліна Едуардівна

УДК 37.015.3 : 159.922.8

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АМБІВАЛЕНТНОСТІ
АТИТЮДІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІСІ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, професор

ДОЛИНСЬКА ЛЮБОВ ВАСИЛІВНА,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,

дійсний член АПН України

БЕХ ІВАН ДМИТРОВИЧ,

Інститут проблем виховання АПН України,

директор;

кандидат психологічних наук, доцент

ЮРЧЕНКО ВІКТОР ІВАНОВИЧ,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри

педагогіки і психології вищої школи.

Провідна установа: Центральний інститут післядипломної

педагогічної освіти АПН України,

кафедра психології, м. Київ.

Захист відбудеться “16” червня 2004 р. о 16³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “14” квітня 2004 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л.І. Фомічова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку України на шляху її інтеграції в європейське співтовариство пріоритетне завдання – формувати у підростаючого покоління з протилежних оцінок, думок, подій конструктивні збалансовані соціальні установки, які сприятимуть особистісному зростанню молоді та суспільному прогресу нашої держави.

Одним із напрямків вивчення даної проблеми виступає дослідження особливостей та умов зниження амбівалентності соціальних установок (атитюдів) як динамічної їх властивості, що діє в якості варіативного регулятора поведінки в усіх сферах життєдіяльності людей, психологічні особливості якої визначають специфіку розвитку особистості.

Сензитивним для розвитку гармонійної або дисгармонійної спрямованості соціальних установок є юнацький вік. На цьому етапі життя особистість постає перед необхідністю інтеграції взаємовиключних оцінок соціальних об'єктів у стійкі оцінки довкілля та самого себе.

В юнацькому віці проявляється найнижча задоволеність смыслом життя, стан загальної невизначеності, і водночас молода людина відчуває відповідальність, хоче зрозуміти своє призначення – “ким я хочу бути” та “ким я не хочу бути”. Дестабілізуючим фактором даного процесу є криза сучасної вищої школи, пов'язана з недостатньою ефективністю впливу традиційної системи освіти на конструктивний розвиток особистості. Існує власна студентська специфіка стану амбівалентності в юнацькому віці: втрачається сенс провідної діяльності студента – навчання. Це супроводжується зростанням критичного ставлення до викладачів, обраного фаху і власних перспектив та можливостей. Типовим для 18-19-річних студентів є крах певних ілюзій першого курсу та необхідність адаптуватися до об'єктивної реальності. Усвідомлення амбівалентності атитюдів у цей переломний момент переходу до ранньої дорослості робить їх здатними керувати своєю долею, майбутнім, зберігати соціальний оптимізм і вкладати свою позитивну частку в соціум.

Вивчення амбівалентності соціальних установок спирається на визначення її сутності як властивості цього особистісного утворення, на ретельно розроблену теоретичну базу атитюдів. Слід зазначити, що це поєднання не є еkleктичним. Поняття “амбівалентність атитюда” закріпилось як важливий психологічний термін завдяки інтенсивній розробці проблематики амбівалентності в психоаналітичній теорії (З.Фрейд) та її концепціях розвитку (К.Абрахам, Г.Блюм, М.Клейн, Дж.Мірлу); неофрейдистських концепціях амбівалентності (А.Адлер, К.Хорні, К.Юнг). Когнітивний аспект цього феномена досліджувався Дж.Вернером, М.Кругманом, К.Левіном. Зарубіжні вчені, які спеціально досліджували амбівалентність атитюдів, розглядали її як результат позитивної і негативної інформації про невідомий об'єкт (Р.Брьомер, К.Джонас, М.Дбель); як неузгодженість між ставленнями та намірами до вже сформованих атитюдів (Д.Вігінер, Т.Вілсон, Дж.Даунін, М.Ербер, С.Ходжес); як суперечності між оцінками емоційної й пізнавальної інформації

(Ю.Боргіда, М.Занна, Х.Левайн, М.Томпсон); як самоненависть – результат суперечностей індивіда низькостатусної групи (Д.Бургес, Д.Джост). У вітчизняній психології проблема амбівалентності досліджувалася побіжно, як супутня до інших проблем (Л.С.Виготський, О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн, Л.М.Собчик). Лише декілька робіт присвячені певним аспектам амбівалентності особистості (О.В.Гордєєва, І.Н.Михеєва, Т.М.Сорокіна). Українські вчені почали вивчати конструкт амбівалентності (Н.М.Ануфрієва, Є.І.Головаха, Т.М.Зелінська, Т.Н.Лук'яненко, Н.В.Паніна), але досліджень амбівалентності атитюдів нами не виявлено.

Ряд праць присвячені проблемі вимірювання амбівалентності через призму розв'язання питання структури атитюда: модель конфліктних реакцій К.Каплана базується на його одномірній структурі; модель амбівалентності як властивості атитюда була введена В.Скоттом на засадах трьохмірності побудови; вимірювання цього конструкту як багатокомпонентного утворення здійснили М.Занна, Дж.Кроснік, Р.Петті, Дж.Ремпель. Створенням методик займались С.Бреклер, М.Занна, М.Кругман, М.Томпсон. Психокорекційний напрямок амбівалентності атитюдів представлений у працях В.Крено, В.Міллера, С.Ролніка, Дж.Сайвесека.

Проведений аналіз показує, що спеціальних досліджень, які б вивчали психологічні особливості амбівалентності соціальних установок у юнацькому віці, не виявлено, тоді як їх знання є важливими для оптимальної організації процесу переходу юнаків до ранньої дорослості.

Отже, соціальна та психологічна значущість визначеної проблеми і її недостатнє вивчення в психолого-педагогічних дослідженнях зумовили актуальність вибраної нами теми дисертаційного дослідження “Психологічні особливості амбівалентності атитюдів у юнацькому віці”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Тема дисертації входить до плану наукових досліджень кафедри психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, затверджена Вченою радою університету (протокол №1 від 30.08.2002 р.) та Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол №2 від 25.02.2003 р.).

Об'єкт дослідження: амбівалентність атитюдів у юнацькому віці.

Предмет дослідження: психологічні особливості амбівалентності атитюдів у юнацькому віці.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати зміст, структуру, критерії діагностування, рівні прояву та вимірювання амбівалентності соціальних установок; виявити психологічні особливості її розвитку; визначити шляхи та засоби зниження інтенсивності цієї властивості атитюдів у юнацькому віці.

В основу нашого дослідження було покладено **припущення** про те, що амбівалентність атитюдів у юнацькому віці пов'язана з комплексом його особистісних утворень, а розвиток збалансованих проявів амбівалентності в різних сферах соціальних установок можливий за умов

цілеспрямованого психологічного впливу на виявлені особистісні феномени засобами психокорекції.

Для досягнення поставленої мети та згідно з висунутою гіпотезою нами визначено наступні **завдання** дисертаційного дослідження:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні підходи до вивчення амбівалентності соціальних установок.
2. Виявити психологічні особливості та динаміку амбівалентності атитюдів у юнацькому віці.
3. Визначити систему критеріїв і показників діагностування рівнів прояву амбівалентності атитюдів у юнацькому віці.
4. Виявити психолого-педагогічні умови впливу на прояви амбівалентності соціальних установок у юнацькому віці.
5. Розробити та апробувати психокорекційну систему розвитку збалансованих проявів амбівалентності атитюдів у студентів, обґрунтувати практичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів та практичних психологів.

Методологічною і теоретичною основою дослідження виступають: наукові положення психології про закономірності процесу формування особистості (І.Д.Бех, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, Т.В.Говорун, Н.Л.Коломінський, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, О.В.Скрипченко); розвиток особистісної амбівалентності (К.Абрахам, А.Адлер, Е.Блейлер, М.Клейн, З.Фрейд, К.Хорні, К.Юнг); наукові положення про особливості розвитку потреби в пізнанні (Ю.М.Орлов, О.К.Тихомиров, Л.М.Фрідман, Г.І.Щукіна, В.С.Юркевич); довіри до себе та самоефективності (А.Бандура, М.Єрусалем, С.Р.Пантілеєв, Т.П.Скрипкіна, Р.Шварцер); концепції про сутність амбівалентності як властивості атитюдів (Ф.Брьомер, М.Занна, Х.Левайн, С.Томпсен); дослідження в галузі соціальних установок (Г.М.Андреєва, О.Г.Асмолов, М.Занна, Г.Олпорт, М.Сміт, В.О.Ядов); психологічні особливості амбівалентності атитюдів (Д.Бел, В.Есес, В.Крено, Г.Мейо, М.Мур, Дж.Сайвесек); наукові положення про особливості вимірювання амбівалентності атитюдів (Д.Гріффін, М.Занна, К.Каплан, М.Томпсон); принцип актуалізації особистісного потенціалу як детермінанти розвитку особистості (М.Й.Боришевський, І.С.Кон, Г.Крайг, К.Роджерс, В.А.Семиченко, Л.М.Собчик).

Методи дослідження. Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези нами була розроблена програма дослідження, реалізація якої передбачала використання комплексу теоретичних та емпіричних методів. Основними теоретичними методами були: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних і експериментальних даних. На етапі емпіричного дослідження використовувалися психологопедагогічний експеримент, метод вивчення продуктів діяльності студентів, спостереження, бесіда, активні методи навчання, психодіагностичні, психокорекційні методики, а також методи статистичної обробки кількісних даних.

Дослідження проводилося впродовж 2001-2004 років у **три етапи**.

Експериментальна база дослідження: студенти першого та другого курсів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (105 респондентів) та Київського національного університету імені Тараса Шевченка (113 респондентів). Крім цього, 212 студентів вищезазначених вузів брали участь лише у виявленні амбівалентності атитюдного поля у юнацькому віці. Загальна кількість досліджуваних – 430 студентів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що набули подальшого вивчення теоретико-практичні підходи до вимірювання структурних компонентів (афективного, когнітивного, поведінкового) амбівалентності атитюдів. Модифіковано та розроблено діагностичні методики дослідження психологічних особливостей цього феномена у юнацькому віці. Уточнено зміст поняття “амбівалентність атитюда”, яке розкривається як властивість, що проявляється у взаємовиключних оцінках в афективному, когнітивному та поведінковому компонентах соціальної установки на різних ступенях вираженості. Вперше були вивчені вікові особливості амбівалентності соціальних установок із врахуванням їх структури, а також значущості та регулярності засвоєння у юнацькому віці; визначені критерії (співвідношення позитивної і негативної оцінок за амбіквальною та інтенсивністю в афективній, когнітивній, поведінковій сферах атитюдів, довіра до себе, потреба в пізнанні, самоефективність), рівні прояву (низький збалансований, середній незбалансований, високий дезінтегрований) цього особистісного утворення у юнаків. Обґрунтована психокорекційна програма зі зниження амбівалентності соціальних установок студентів, визначені психолого-педагогічні умови зниження інтенсивності цієї властивості атитюдів досліджуваних у навчально-виховному процесі вузу (актуалізація усвідомлення значущості соціальних установок; організація регулярного засвоєння атитюдів студентами на основі власного досвіду; зменшення у них амбіквальності (рівності) позитивних і негативних оцінок атитюдів з домінуванням позитивної спрямованості; активізація осмислення досліджуваними негативних і позитивних оцінок у структурі атитюдів; сприяння афективно-когнітивній узгодженості атитюдів; зростання таких особистісних утворень, як довіра до себе, потреба в пізнанні, самоефективність).

Практичне значення дослідження полягає в розробці опитувальника “Вимірювання амбівалентності атитюдів”, а також у підборі та модифікації методик з визначення особистісних характеристик, які є корелятами досліджуваного конструкту у юнацькому віці. Вони можуть бути використані практичними психологами, дослідниками при вивченні цих феноменів у юнацькому віці. Можливе застосування системи психокорекції і практичних рекомендацій щодо зниження інтенсивності амбівалентності соціальних установок викладачами вузу та практичними психологами для розвитку збалансованих проявів цієї властивості у студентів. Виявлені психологічні особливості прояву амбівалентності атитюдів у юнацькому віці можуть бути використані викладачами психології у лекційних курсах з питань розвитку особистості.

Вірогідність і надійність одержаних результатів забезпечувалися: методичним обґрунтуванням теоретичних положень, використанням комплексу методів, адекватних меті й завданням дослідження, якісним і кількісним аналізом одержаних даних, застосуванням методів математичної статистики, достовірною результативністю формуючого експерименту.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися і були схвалені на Четвертій Міжнародній конференції молодих науковців “Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень” (26-28 вересня 2001 р., м. Київ); на П’ятій Міжнародній конференції молодих науковців “Проблема особистості в науці: результати та перспективи дослідження” (26-28 вересня 2002 р., м. Київ); на Міжнародній науково-практичній конференції “Психолого-педагогічні проблеми на рубежі тисячоліть: саморозвиток особистості” (22-24 листопада 2001 р., м. Хмельницький); на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість” (27-28 березня 2003 р., м. Київ); на Шостій Міжнародній конференції “Стратегії та методи навчання мовам для спеціальних цілей” (24-25 квітня 2003 р., м. Київ); на засіданнях кафедри психології НПУ імені М.П. Драгоманова та на засіданнях кафедри іноземних мов Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, на звітних наукових конференціях кафедр Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (2001-2004 р.р.).

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес студентів НПУ імені М.П. Драгоманова (довідка №04-10/1278 від 11.09.2003 р.), Міжрегіональної Академії управління персоналом (довідка №3812 від 18.09.2003 р.), Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (довідка № 46-95-78 від 5.09.2003 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації, результати експериментального дослідження, висновки висвітлені у 9 публікаціях автора, з яких чотири статті у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України, матеріали наукових конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (299 найменувань), з яких 62 іноземною мовою, 23 додатків на 41 сторінці. Основний зміст дисертації викладений на 189 сторінках комп’ютерного набору, містить 12 таблиць, 10 рисунків загальним обсягом 13 сторінок. Повний обсяг роботи – 254 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність проблеми, визначаються об’єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання та методи дослідження, розкриваються методологічні й теоретичні засади дослідження та

експериментальна база, наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи, достовірність її результатів, наведено дані про апробацію та впровадження результатів роботи і дані про структуру дисертації.

У першому розділі “Теоретико-методологічні аспекти вивчення проблеми амбівалентності атитюдів особистості” визначається сутність амбівалентності атитюдів, аналізуються науково-методологічні концепції та підходи до вивчення даної проблеми в зарубіжній і вітчизняній психології, розкриваються вікові особливості її розвитку в юнацькому віці, розглядаються структура, критерії та підходи до вимірювання амбівалентності атитюдів.

Враховуючи термінологічну аморфність у встановленні базової категорії для дефініції амбівалентності атитюда (схильність, прагнення, почуття, оцінка, властивість), ми довели обґрунтованість визначення даного поняття як властивості, що проявляється в одночасному існуванні взаємовиключних протилежних оцінок в афективній, когнітивній і поведінковій сферах щодо об’єктів чи ситуацій зовнішнього або внутрішнього світу особистості. Поняття амбівалентності атитюда відрізняється від близьких за змістом понять установки (Д.М.Узнадзе), ставлення (В.М.М’ясищев), особистісного смислу (О.М.Леонтьєв), спрямованості особистості (Л.І.Божович), установки як стабілізатора діяльності (О.Г.Асмолов, Н.Л.Коломінський), узагальненої смислової установки (С.І.Подмазін). Наше дослідження ґрунтується на розумінні амбівалентності як властивості соціальних установок, або атитюдів, притаманній як гармонійним, так і негармонійним особистостям.

Вивчення проблеми амбівалентності атитюдів у межах різних науково-теоретичних концепцій є найбільш продуктивним у зарубіжній психології. Представники психоаналізу (К.Абрахам, М.Клейн, Дж.Мірлу, З.Фрейд), неофрейдисти (А.Адлер, К.Хорні, К.Юнг), когнітивний напрямок психологічних досліджень (М.Кругман, К.Левін, Н.Міллер) та гуманістичний (А.Маслоу, К.Роджерс) вивчають окремі аспекти даної проблеми – прояви амбівалентності особистості у психічно хворій чи психічно здоровій людині. У вітчизняній психології вивчення особистісної амбівалентності в морально-психологічному аспекті було виконано І.Н.Михеєвою. Виявлення психологічних особливостей амбівалентності особистості в ранньому юнацькому віці здійснила Т.Н.Лук’яненко. Дослідження цієї властивості особистості в гендерному контексті репрезентовано в працях Т.М.Зелінської.

Концептуалізація амбівалентності атитюдів відбулася у другій половині минулого століття. Когнітивний підхід при дослідженні даного феномена особистості є провідним і конструктивним. Вивчають амбівалентність до нових об’єктів, ситуацій (Р.Брьомер, К.Джонас, М.Дьель), яка намірами, супроводжується систематичною переробкою інформації та більшою відповідністю між ставленнями та що веде до зниження напруги.

Ряд вчених (Д.Вігінер, Дж.Даунін, Дж.Кроснік, М.Мур, Р.Петті та ін.), які досліджували вже сформовані атитюди, показали, що, навпаки, підвищення інтенсивності амбівалентності атитюдів веде до зростання неузгодженості між ставленнями та поведінкою. В когнітивній моделі

надстимулювання (В.Крено, Дж.Сайвесек) розкривається динаміка амбівалентності атитюда під впливом надмірного стимулювання діяльності, що готує підґрунтя для зміни цього психічного утворення, яке лежить в основі поведінки. При дослідженні суперечностей емоційної і пізнавальної інформації про атитюд (Ю.Боргіда, М.Занна, Х.Левайн, С.Томпсен) доведено, що афективний компонент переважає над когнітивним, а значить, поведінка залежить від емоцій. Д.Гріффін, М.Занна, М.Томпсон вважають афективно-когнітивний вид амбівалентності найбільш стійким утворенням атитюдів. Д.Бургес, Д.Джост експериментально довели, що амбівалентність низькостатусних груп відносно своєї групи значно вища, ніж щодо групи високого статусу. Дж.Вернер розглядає переживання низької амбівалентності як основу самоусвідомлення. Кожен із цих підходів акцентує увагу на вивченні певних компонентів амбівалентності атитюдів, тому їх інтеграція виступає передумовою подальшого аналізу даної проблеми.

Сензитивність юнацького віку для розвитку амбівалентності атитюдів детермінована наступними його особливостями: становленням прогностичного мислення, емоційно-ціннісного самоставлення, спрямованістю у майбутнє, пошуком смислу життя, професійною спрямованістю, індивідуалізацією, внутрішньою неузгодженістю та мінливістю соціальних установок (І.Д.Бех, Л.І.Божович, І.С.Кон, Г.Крайг та ін.). Подолання кризи 18-19 років при переході до ранньої дорослості є передумовою розвитку збалансованої амбівалентності атитюдів у цьому віці (А.О.Реан, Х.Ремшмідт, Т.М.Титаренко).

Дослідження підходів до визначення структури амбівалентності атитюдів показало, що перспективним напрямком є її вивчення як трьохкомпонентного конструкту в афективній, когнітивній, поведінковій сферах особистості (Д.Гріффін, М.Занна, М.Томпсон та ін.). Саме ця структура амбівалентності атитюдів дає можливість виявити їх амбівалентність в кожному компоненті. Критеріями прояву амбівалентності соціальних установок дослідники виділяють: інтолерантність до суперечностей (Р.Гінсбер, Д.Кенні, Е.Френкель-Брунsvік); віру в себе, самооцінку амбівалентності, самоефективність, тривожність, товаришування (М.Кругман); потребу в пізнанні, недовіру до себе, особисту участь у подіях (М.Занна, М.Томпсон).

Найбільш поширеними підходами до вимірювання амбівалентності атитюдів є модель конфліктних реакцій К.Каплана, модель зростання протилежностей І.Кеца, Р.Хеса, модель подібності-інтенсивності Д.Гріффіна, М.Занни, М.Томпсон. Останній підхід найкраще відображає умови виникнення амбівалентності атитюдів, а його індекс оцінює незалежно і одночасно міру подібності та сили взаємовиключних суперечностей, що стало надійною процедурою вимірювання досліджуваного конструкту.

Виходячи з теми роботи, проаналізовано, наскільки висвітлена в літературі проблема амбівалентності атитюдів, а саме – досліджені сутність, теоретичні підходи, критерії, процедури вимірювання та психологічні особливості цього феномена в юнацькому віці, що показало недостатню розробку цієї проблематики і зумовило побудову подальшої експериментальної роботи.

У другому розділі “Експериментальне вивчення психологічних особливостей амбівалентності атитюдів у юнацькому віці” обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження, представлено психологічні особливості структурних компонентів амбівалентності атитюдів студентів, показано зв’язок амбівалентності соціальних установок з їх особистісними характеристиками, виявлено критерії діагностування цього феномена та рівні його прояву в юнацькому віці.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав можливість виділити структурні компоненти амбівалентності атитюдів (афективний, когнітивний, поведінковий) та особистісні характеристики юнаків (довіру до себе, потребу в пізнанні, самоефективність), що мають взаємозв’язки з цим феноменом. На основі визначених підходів до діагностики амбівалентності атитюдів підібрана батарея взаємодоповнюючих методик для проведення констатуючого експерименту.

Під час пілотажного дослідження було визначено амбівалентність атитюдного поля з урахуванням значущості та регулярності засвоєння соціальних установок у юнацькому віці. Констатуючий експеримент проводився в три етапи.

На першому етапі досліджувалися психологічні особливості прояву структурних компонентів амбівалентності залежно від віку і від значущості та регулярності засвоєння атитюдів у юнацькому віці. З цією метою нами було розроблено опитувальник “Вимірювання амбівалентності атитюдів”, у який ми включили шість об’єктів із амбівалентності атитюдного поля (по два із групи). Респонденти визначили своє амбівалентне ставлення (окремо позитивну і негативну оцінку) до цих атитюдів на основі трьохкомпонентної структури.

Вивчення вікових особливостей прояву структурних компонентів амбівалентності атитюдів у юнацькому віці виявило наступні тенденції. **Афективний компонент** визначається як співвідношення позитивних і негативних емоційних оцінок за силою та амбієквальністю і має такі особливості:

- виявляється на трьох рівнях: низькому збалансованому (позитивні і негативні оцінки проявів емоцій низької інтенсивності та нонамбієквальності узгоджуються в одну позитивну оцінку), середньому незбалансованому (позитивні та негативні оцінки проявів емоцій середньої інтенсивності та майже рівні за силою суперечності не узгоджуються, звідси – зосередженість на негативних переживаннях), високому дезінтегрованому рівні (позитивні і негативні оцінки проявів емоцій високої інтенсивності та амбієквальності характеризуються високою емоційною напругою, надмірною фіксацією, неконтрольованістю негативних переживань);

- вікові відмінності у проявах афективного компонента амбівалентності атитюдів у юнацькому віці характеризуються зменшенням низького збалансованого рівня (з 23,37% до 20,72%), що є негативною тенденцією, зменшенням середнього незбалансованого (з 37,38% до 34,23%) – з позитивною віковою динамікою, але вони статистично незначущі, і збільшенням проявів високого дезінтегрованого рівня (з 39,25% до 45,05%, $t=3,469$, $p\leq 0,001$), який домінує;

- оптимальним для узгодженого прояву амбівалентності атитюдів є низький рівень

афективного компонента, але домінують середній та високий, які складають дискордантний рівень прояву у 17-18-річних (76,63%) та у 18-19-річних (79,28%) студентів, що зумовлює необхідність психокорекційного впливу на зниження цих рівнів.

Когнітивний компонент досліджуваного феномена розкривається як співвідношення позитивних і негативних когнітивних оцінок за силою та амбієквальністю. Має наступні характеристики:

– виявляється у студентів юнацького віку на трьох рівнях: низькому збалансованому (позитивні і негативні оцінки проявів когніцій на низькому рівні інтенсивності та нонамбієквальності узгоджуються в одну позитивну оцінку-думку), середньому незбалансованому (позитивні і негативні оцінки проявів когніцій середнього рівня інтенсивності та майже рівні за силою суперечності характеризуються ваганнями, напругою, негативною оцінкою думок), високому дезінтегрованому рівні (позитивні і негативні прояви когніцій високої інтенсивності та амбієквальності характеризуються безнадійністю, імпульсивністю, надмірною фіксацією своїх думок);

– вікова динаміка рівнів прояву когнітивного компонента амбівалентності атитюдів у юнацькому віці характеризується наступними тенденціями: дискордантні рівні (середній та високий) є провідними як для 17-18-річних (77,57%), так і для 18-19-річних досліджуваних (73,87%). Тобто узгоджене осмислення, інтеграція оцінок в єдиний атитюд не характерні для юнацького віку. Конкордантний рівень властивий для 22,43% 17-18-річних та 26,13% 18-19-річних студентів. Ці прояви свідчать про фактичну відсутність вікової динаміки при переході до ранньої дорослості.

Поведінковий компонент амбівалентності атитюдів виявляється як співвідношення позитивних і негативних поведінкових оцінок за силою та амбієквальністю і відзначається наступними характеристиками:

– розкривається у юнаків на трьох рівнях: низькому збалансованому (позитивні і негативні оцінки проявів поведінки на низькому рівні інтенсивності та нонамбівалентності узгоджуються в одну позитивну оцінку), середньому незбалансованому (позитивні і негативні оцінки проявів поведінки середнього рівня інтенсивності та майже рівні за силою суперечності характеризуються ваганнями), високому дезінтегрованому (позитивні і негативні оцінки проявів поведінки високого рівня інтенсивності та амбієквальності характеризуються навченою безпорадністю чи необдуманістю намірів, дій);

– вікова динаміка рівнів прояву поведінкового компонента цього феномена у юнацькому віці характеризується зменшенням проявів середнього незбалансованого рівня (з 47,65% до 38,74%, $t=2,149$, $p \leq 0,05$), збільшенням проявів високого дезінтегрованого рівня (з 32,72% до 40,54%, $t=3,769$, $p \leq 0,001$), незначним збільшенням низького збалансованого рівня (з 19,63% до 20,72%), яке не визначає позитивних вікових змін у даній сфері особистості;

– дискордантні рівні (середній та високий) домінують у 17-18-річних (80,37%) та 18-19-річних (79,28%) студентів, що вказує на несуттєву позитивну тенденцію до зменшення їх проявів на 1,09% та

визначає необхідність психокорекційної роботи, спрямованої на зниження цих рівнів.

Дослідження вікових особливостей прояву рівнів амбівалентності атитюдного поля в залежності від значущості та регулярності засвоєння дало наступні результати: 1) амбівалентність атитюдного поля складається з трьох груп соціальних установок (перша група характеризується тим, що їх значущість “а” і регулярність засвоєння “б” приблизно рівні, тобто “а=б”; друга група – “а<б”, тобто значущість атитюдів для досліджуваних нижча порівняно з регулярністю засвоєння, третя група – “а>б”, тобто значущість соціальних установок значно вища регулярності їх засвоєння; 2) у кожній групі амбівалентності атитюдного поля експериментально досліджувались два атитюда: алкоголь, закриття ЧАЕС – у першій групі, паління, дошлюбний секс – у другій, евтаназія, гендерний паритет – у третій, які виявилися на низькому збалансованому, середньому незбалансованому, високому дезінтегрованому рівнях; 3) у першій групі вікова динаміка рівнів прояву амбівалентності атитюдного поля характеризується тим, що дискордантний рівень (середній і високий) є провідним (“алкоголь” для 17-18-річних складає 81,31%, для 18-19-річних – 78,38%, відповідно “закриття ЧАЕС” – 84,11% та 81,98%), що виявляє невміння інтегрувати внутрішній (“а”) та зовнішній (“б”) чинники; 4) у другій групі дискордантний рівень, що є провідним (“паління” для 17-18-річних складає 71,96%, для 18-19-річних – 72,07%, “дошлюбний секс” для I курсу – 70,09%, для II курсу – 73,88%), вказує на недостатню сформованість в юнацькому віці внутрішнього чинника “а” та переважання впливу зовнішнього; 5) у третій групі дискордантний рівень виявився провідним (у 17-18-річних студентів за “евтаназією” – 78,51% та за “гендерним паритетом” – у 79,44%; у 18-19-річних студентів за “евтаназією” проявляється у 63,96% та за “гендерним паритетом” – у 62,16%); 6) у третій групі були констатовані позитивні статистично значущі вікові відмінності амбівалентності відносно обох атитюдів на низькому та середньому рівнях, що підтверджує достовірність збільшення узгодженості амбівалентності атитюдного поля впродовж юнацького віку завдяки тому, що внутрішній чинник є провідним.

На другому етапі констатуючого експерименту визначено взаємозв’язок амбівалентності атитюдів з особистісними характеристиками: довірою до себе ($r_s=0,569$, $p\leq 0,05$), потребою в пізнанні ($r_s=0,599$, $p\leq 0,05$), самоефективністю ($r_s=0,610$, $p\leq 0,05$).

Узагальнення отриманих результатів на третьому етапі констатуючого експерименту дозволило визначити такі критерії та показники діагностування амбівалентності атитюдів як сталого особистісного утворення: співвідношення позитивних і негативних оцінок в афективній, когнітивній, поведінковій сферах соціальних установок (інтенсивність, амбіеквальність), довіра до себе (самоцінність, самоприйняття, самоприхильність), потреба в пізнанні (потреба в засвоєнні готових знань, потреба в самостійному пошуку нових знань), самоефективність (оцінка своїх здібностей та очікування успіху). На їх основі виявлено три рівні прояву амбівалентності атитюдів у юнацькому віці. Характеристика рівнів представлена у табл. 1.

Аналіз отриманих даних показав, що низький рівень прояву амбівалентності атитюдів характерний для 22,02% осіб юнацького віку (21,50% 17-18-річних та 22,52% 18-19-річних). Середній рівень виражений у 39,45% студентів (42,99% першокурсників та 36,04% другокурсників, $t=2,223$, $p\leq 0,05$). Високий рівень поширений у 38,53% студентів (35,51% 17-18-річних та 41,44% 18-19-річних, $t=2,782$, $p\leq 0,05$). Оптимальним для особистісного зростання є конкордантний збалансований рівень, котрий не є домінуючим, а його динаміка виявилася статистично недостовірною. Дискордантний рівень виражений у 77,98% студентів юнацького віку, тобто у 3,5 рази більше, ніж конкордантний рівень. Переважання у більшості досліджуваних дискордантного рівня амбівалентності атитюдів і відсутність позитивної динаміки в її проявах зумовило необхідність психологічного впливу на інтенсивність цієї властивості шляхом активізації умов її психокорекції.

У третьому розділі “Психокорекційна система роботи зі зниження амбівалентності атитюдів у юнацькому віці” розкрито теоретичні засади формуючого експерименту, визначено психолого-педагогічні умови зниження рівня амбівалентності атитюдів, представлено апробовану нами систему психокорекції, проаналізовано результати її впровадження, виявлено динаміку амбівалентності соціальних установок в експериментальній та контрольній групах, розроблено практичні рекомендації для викладачів вищої школи, практичних психологів з корекції цього психологічного феномена.

При розробці системи психокорекційної роботи ми виходили з положень про те, що прояви низького збалансованого рівня амбівалентності атитюдів у юнаків, який зумовлює їх особистісне зростання, формуються шляхом послідовного впливу на взаємопов’язані з досліджуваним феноменом особистісні утворення (довіру до себе, потребу в пізнанні, самоефективність) через моделювання умов його зниження в життєзначущих сферах. Це передбачає зростання довіри до себе, потреби в пізнанні, самоефективності, що й спричиняє розвиток збалансованих психологічних проявів амбівалентності в афективній, когнітивній і поведінковій сферах атитюдів. Єдність свідомих і несвідомих проявів амбівалентності атитюдів зумовлює необхідність усвідомлення досліджуваними власних суперечностей та їх узгодження в ході аналізу та самоаналізу. Широкі можливості для цього дають твори художньої літератури, зокрема англійської, тому поряд з позааудиторними практичними заняттями (психологічний гурток) вплив здійснювався на заняттях з англійської мови, присвячених вивченню художньої літератури.

Мета формуючого експерименту полягала у створенні умов для зниження амбівалентності атитюдів у юнацькому віці через цілеспрямований вплив на емпіричні кореляти структурних

Таблиця 1

Характеристика рівнів прояву амбівалентності атитюдів у юнацькому віці

Критерії та показники	Р І В Н І		
	Низький	Середній	Високий
Позитивна і негативна оцінки за інтенсивністю, амбіквальніс-тю в афективній, когнітивній, поведінковій сферах атитюда	Збалансованість проявів позитивних і негативних оцінок за інтенсивністю та амбіквальністю в єдиному атитюді з позитивною спрямованістю амбіва-лентності	Незбалансованість проявів позитивних і негативних оцінок за інтенсивністю та амбік-вальністю в єдиному атитюді, яка веде до ситуативної дезадаптації з негативною спрямо-ваністю амбівалентності	Дезінтегрованість проявів негативних і позитивних оцінок за інтенсивністю та амбіквальністю в єдиному атитюді, яка веде до дезадаптації з негативною спрямованістю амбівалентності
Довіра до себе: самоцінність, самоприйняття, самоприхильність у життєзначущих сферах	Переживання цінності своєї особис-тості, самоприйняття, самоприхиль-ності шляхом інтеграції позитивних і негативних емоційних оцінок відносно “Я” в життєзначущих сферах	Переживання самоцінності, самоприйняття, самоприхильності за допомогою уникнення негативних емоційних оцінок відносно “Я” в життєзначущих сферах, що чергується з почуттям провини та бажанням самозміни	Переживання неприйняття самоцінності, незадоволення собою, сильно виражене бажання самозмін, що відбувається шляхом дезінтеграції емоційних оцінок відносно “Я” у життєзначущих сферах
Потреба в пізнанні: потреба в засвоєнні готових знань, потреба в самостійному пошуку нових знань	Прагнення як до процесу, так і до ре-зультату пізнання, задоволення від ро-зумової праці, самостійний пошук но-вих знань має внутрішню мотивацію	Прагнення як до процесу пізнання, так і до його результату супроводжується захисними механізмами, самостійний пошук нових знань відбувається через зовнішню мотивацію	Формальне прагнення лише до ре-зультату пізнання та байдужість до його процесу, самостійний пошук нових знань відбувається через зовнішню мотивацію
Самоефективність: оцінка своїх здібностей, очікування успіху	Впевненість у своїх здібностях з очікуванням успіху та зростання бажання працювати над собою, що	Невпевненість у своїх здібностях, але очікування успіху та підсилення зовнішніх його умов, що ведуть до непослідовної	Невпевненість у своїх здібностях, очіку-вання неуспіху та підсилення негативної оцінки своїх зусиль, що веде

	веде до послідовної ефективної поведінки	малоефективної поведінки	до неефективної поведінки
--	--	--------------------------	---------------------------

компонентів цього психічного утворення (довіру до себе, потребу в пізнанні, самоефективність) засобами психокорекції. Вона базувалася на таких принципах, як поступовість, комплексність, проектування, індивідуалізація та активність.

Розроблена нами система роботи зі зниження амбівалентності атитюдів у юнацькому віці спрямована на корекцію психологічних особливостей та їх збалансованість і носить навчальний характер, який полягає в оволодінні знаннями, уміннями, навичками, необхідними для підвищення довіри до себе, потреби в пізнанні, самоефективності в життєзначущих сферах. Психокорекційна робота проводилась автором дослідження з 30 студентами другого курсу відділення “Міжнародні економічні відносини” (експериментальна група) Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, контрольна група включала 30 студентів другого курсу цього ж відділення. Експериментальну групу було поділено на дві підгрупи по 15 осіб.

Психокорекційна програма була реалізована в жовтні 2002-2003 навчального року і включала 28 занять. Формуючий експеримент проводився у три етапи: підготовчий, основний, заключний. Підготовчий етап (4 заняття в жовтні 2002 р.) був спрямований на ознайомлення студентів зі специфікою психокорекції, з’ясування сутності та вікових особливостей амбівалентності атитюдів під час лекційних занять з елементами бесіди. В процесі основного етапу психокорекції (листопад 2002 – квітень 2003 року), який включав 22 заняття психологічного гуртка, що проводились у психокорекційній групі один раз на тиждень впродовж 90 хвилин, заняття з англійської мови та індивідуальні консультації, вирішувалися наступні завдання:

- стимулювати процеси усвідомлення та прийняття цінності власного “Я” і негативних емоційних оцінок відносно “Я” (афективний компонент);
- розвивати потребу в пізнанні як внутрішню мотивацію: прагнення до процесу і результату пізнання шляхом збільшення числа асоціацій, пов’язаних із задоволенням від розумової праці, самостійного пошуку нових знань, організації регулярного засвоєння атитюдів, підсилення афективно-когнітивної узгодженості (когнітивний компонент);
- сприяти зростанню самоефективності шляхом розвитку впевненості у своїх здібностях з очікуванням успіху, усвідомлення та інтеграції позитивних і негативних оцінок відносно успішності своєї поведінки, навчання прийомам регуляції своєї поведінки, визначення власних можливостей та вірогідності досягнення бажаного успіху (поведінковий компонент).

Заняття психологічного гуртка включали засвоєння теоретичного матеріалу з теми заняття, виконання психологічних вправ з їх аналізом. Характеристика психокорекційної системи занять, кожне з яких складалося зі вступної, робочої та підсумкової частин, викладена із зазначенням мети, інструкції, необхідного часу виконання, психологічного коментаря з обговоренням використаних методів, прийомів: бесіди, дискусії, проективного малювання, рольової гри, когнітивного реструктурування, позитивного та негативного підкріплення, моделювання поведінки, продовження розповіді, виконання

психодіагностичних методик. Робота психокорекційної групи на заняттях з англійської мови передбачала аналіз образів героїв та ситуацій, психологічне дослідження проблематики творів, переживань літературних героїв з точки зору довіри до себе, потреби в пізнанні, самоефективності. Використовувались такі види роботи, як написання творів, відгуків.

Заключний етап формуючого експерименту (травень 2003 р.) слугував підведенню підсумків групової психокорекційної роботи та аналізу динаміки амбівалентності атитюдів у процесі психокорекції.

Для виявлення кількісних та якісних змін було проведено контрольний експеримент (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка амбівалентності атитюдів
в експериментальній та контрольній групах

N=60

Рівні амбівалентності атитюдів	До експерименту				Після експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Низький конкордантний	8	26,66	7	23,34	7	23,34	19	63,34
Середній незбалансований	10	33,34	11	36,66	11	36,66	6	20,00
Високий дезінтегрований	12	40,00	12	40,00	12	40,00	5	16,66

В експериментальній групі співвідношення рівнів амбівалентності атитюдів до та після формуючого експерименту виявилось таким: кількість досліджуваних з низьким рівнем її прояву збільшилась на 40,00% (у 2,7 рази), з середнім – зменшилась на 16,66% (у 1,8 рази), кількість студентів з високим рівнем зменшилась на 23,34% (у 2,4 рази). У контрольній групі спостерігається протилежна тенденція: збільшення показників низького рівня та зменшення проявів середнього рівня амбівалентності атитюдів статистично незначуще, показники високого рівня не змінюються взагалі. Вивчення динаміки становлення структурних компонентів амбівалентності атитюдів у експериментальній групі вказує на достовірні позитивні зміни по кожному з них. Вираженість збалансованого рівня прояву афективного компонента зросла ($t=4,000$, $p\leq 0,01$), а незбалансованого ($t=3,857$, $p\leq 0,05$) та дезінтегрованого ($t=1,000$, $p\leq 0,05$) рівнів зменшилась. Аналіз динаміки прояву когнітивного компонента амбівалентності атитюдів виявив достовірність позитивних змін у проявах низького (збільшення на 43,33%, $t=2,497$, $p\leq 0,05$), середнього (зменшення на 16,66%, $t=3,464$, $p\leq 0,05$) і високого (зменшення на 26,67%, $t=3,162$, $p\leq 0,05$) рівнів. Порівняльний аналіз

вираженості поведінкового компонента показав збільшення низького рівня ($t=3,576$, $p\leq 0,01$), зменшення проявів середнього ($t=4,500$, $p\leq 0,001$) та високого ($t=4,000$, $p\leq 0,05$) рівнів. Динаміка особистісних утворень в експериментальній групі виявилася наступною. Для довіри до себе характерне підвищення самоцінності, самоприйняття, самоприхильності. Зміна потреби в пізнанні виявилася у зростанні потреби в засвоєнні готових знань та потреби в самостійному пошуку нових знань. Також було виявлено збільшення самоефективності особистості.

Одержані результати дозволяють зробити висновок, що після застосування психокорекційної системи роботи дискордантні рівні прояву амбівалентності атитюдів статистично значущо знижуються і суттєво зростає конкордантний рівень та підвищується довіра до себе, потреба в пізнанні, самоефективність.

Таким чином, результати проведеного теоретичного й експериментального дослідження підтвердили висунуту гіпотезу і дозволили зробити загальні висновки та намітити перспективи подальшої розробки проблеми.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено вирішення проблеми амбівалентності атитюдів у юнацькому віці: розкрито сутність цієї властивості, її психологічні особливості в структурних компонентах, критерії діагностування, рівні прояву, умови зниження її інтенсивності, також обґрунтовано та апробовано систему шляхів та засобів психологічного впливу на зниження високого і середнього рівнів та підсилення низького рівня амбівалентності соціальних установок студентів.

1. У сучасних умовах розвитку України пріоритетне завдання – формувати у підростаючого покоління з суперечливих оцінок, думок, подій конструктивні узгоджені соціальні установки, які сприятимуть розвитку особистості молоді та суспільному прогресу. Одним з напрямків вирішення даної проблеми є дослідження амбівалентності атитюдів як їх властивості одночасно проявляти суперечливі оцінки щодо об'єктів, ситуацій зовнішнього і внутрішнього світу особистості. Становлення амбівалентності є полідетермінованим процесом, головна роль у якому належить особистості, котра може обирати гармонійну чи негармонійну його спрямованість. Амбівалентність атитюдів проявляється в будь-яких ситуаціях конкордантно (узгоджено) або дискордантно (неузгоджено) і має вікові особливості.

2. Юнацький вік – період реального переходу до справжньої дорослості – є сензитивним для інтеграції соціальних установок в гармонійне атитюдне поле низького рівня амбівалентності з позитивним прагненням до відповідальності, психічного здоров'я, особистісного зростання.

Амбівалентність атитюдів у юнацькому віці є діалектичною єдністю змістовних та динамічних компонентів, що мають специфічні показники прояву.

3. Структура амбівалентності соціальних установок у юнацькому віці включає афективний, когнітивний та поведінковий компоненти. Критеріями та показниками діагностування досліджуваної властивості атитюдів виступають співвідношення позитивних і негативних оцінок за амбієквальністю (рівністю) та силою у вищезазначених компонентах. Психологічні особливості амбівалентності атитюдів у юнацькому віці пов'язані з віковими проявами структурних компонентів, значущістю та регулярністю їх засвоєння, а також з такими особистісними характеристиками, як: довіра до себе (самоцінність, самоприйняття, самоприхильність), потреба в пізнанні (потреба в засвоєнні готових знань, потреба в самостійному пошуку нових знань), самоефективність (оцінка своїх здібностей, очікування успіху).

4. Амбівалентність соціальних установок у юнацькому віці проявляється на трьох рівнях: конкордантно-збалансованому низькому, дискордантно-незбалансованому середньому та дискордантно-дезінтегрованому високому. Конкордантний низький рівень характеризується збалансованістю проявів позитивних і негативних оцінок особистості за амбієквальністю та силою в єдиному атитюді з позитивною спрямованістю в афективній, когнітивній, поведінковій сферах; довірою до себе (переживання цінності своєї особистості, самоприйняття, самоприхильності в життєзначущих сферах); потребою в пізнанні (прагнення як до процесу, так і до результату пізнання, задоволення від розумової праці, самостійний пошук нових знань має внутрішню мотивацію); самоефективністю (впевненість у своїх здібностях з очікуванням успіху та бажання працювати над собою, що веде до послідовної ефективної поведінки). Дискордантному рівню (середньому та високому) властиві незбалансована або дезінтегрована позитивна і негативна оцінки за амбієквальністю та інтенсивністю в єдиному атитюді з негативною спрямованістю в афективній, когнітивній, поведінковій сферах; довіра до себе (переживання неприйняття самоцінності, незадоволення собою, підсилене бажання самозмін або уникнення негативних емоційних оцінок відносно "Я"); самоефективність (невпевненість у своїх здібностях, очікування неспіху).

5. Індивідуальні особливості структурних компонентів амбівалентності атитюдів пов'язані з віком студентів, а також значущістю (внутрішньою мотивацією) та регулярністю (зовнішньою мотивацією) їх засвоєння в юнацькому віці. Зміни прояву цієї властивості атитюду від 17-18 до 18-19 років мають тенденцію до збільшення дискордантного дезінтегрованого рівня в афективній, когнітивній, поведінковій сферах. Ця негативна вікова тенденція є статистично достовірною. Дискордантні рівні (середній, високий) домінують над конкордантним рівнем амбівалентності атитюдного поля студентів, що обумовлює його провідний вплив впродовж юнацького віку. Конкордантний низький рівень, оптимальний для особистісного зростання в

юнацькому віці, несуттєво збільшується від першого до другого курсу. Домінування в юнацькому віці внутрішньої мотивації соціальних установок над зовнішньою (“ $a > b$ ”) або рівність (“ $a = b$ ”) знижує їх амбівалентність: від 17-18 до 18-19 років зменшуються кількісні показники дискордантних рівнів та збільшується конкордантний низький рівень. Якщо зовнішня мотивація домінує (“ $a < b$ ”), то від 17-18 до 18-19 років кількісно збільшуються дискордантні рівні. Ці тенденції пояснюються переходом 18-19-річних студентів до більш реальних позицій ранньої дорослості, що супроводжується неузгодженістю атитюдного поля.

6. У студентів юнацького віку домінують дискордантні рівні амбівалентності атитюдів, психологічними особливостями яких є суперечливість інтенсивних амбіеквальних оцінок в афективній, когнітивній, поведінковій сферах. Цей факт, а також відсутність значущої позитивної динаміки у проявах амбівалентності атитюдів обумовили необхідність психокорекційної роботи зі студентами другого курсу для зниження даної властивості. Ефективним шляхом оптимізації цього процесу є створення засобами психокорекційного впливу умов конструювання збалансованої амбівалентності соціальних установок у юнацькому віці (актуалізація усвідомлення значущості соціальних установок; організація регулярного засвоєння атитюдів студентами на основі власного досвіду; зменшення у них амбіеквальності позитивних і негативних оцінок атитюдів з домінуванням позитивної спрямованості; активізація осмислення досліджуваними негативних і позитивних оцінок у структурі атитюдів; сприяння афективно-когнітивній узгодженості атитюдів; зростання таких особистісних утворень як довіра до себе, потреба в пізнанні, самоефективність).

7. Система роботи з психологічної корекції амбівалентності атитюдів базується на активізації довіри до себе, потреби в пізнанні, самоефективності. Позитивні якісні зміни у рівнях прояву показників амбівалентності атитюдів характеризуються збільшенням кількості студентів зі збалансованими проявами (за амбіеквальністю та силою) позитивних і негативних оцінок в афективній, когнітивній, поведінковій сферах; зростанням довіри до себе, яка проявляється у формуванні самоцінності, самоприйняття, самоприхильності в життєзначущих сферах; підвищенням потреби в пізнанні (потреби в засвоєнні готових знань, потреби в самостійному пошуку нових знань); зростанням самоефективності (впевненості у своїх здібностях з очікуванням успіху). Після проведення психокорекційної роботи в експериментальній групі були отримані результати, котрі дали можливість статистично достовірно констатувати, що в студентів цієї групи конкордантний рівень прояву амбівалентності соціальних установок є домінуючим над дискордантними, тоді як у контрольній групі зміни виявилися недостовірними.

В рекомендаціях підкреслюється, що викладачам, практичним психологам вузів необхідно вдосконалювати свої знання про прояви амбівалентності соціальних установок у юнацькому віці, доцільно створювати студентські служби для оперативного реагування на кризові прояви юнаків,

при побудові занять з іноземної мови слід звертати увагу на вплив бібліотерапії і прийомів роботи з художніми творами, зменшуючи інтенсивність негативних і позитивних оцінок в афективній, когнітивній, поведінковій сферах та підсилюючи довіру до себе, потребу в пізнанні, самоефективність.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Перспективи її подальшого вивчення пов'язані з поглибленим концептуальним аналізом амбівалентності соціальних установок у кожній їх сфері, виявленням гендерних особливостей атитюдного поля залежно від віку, створенням психодіагностичних методик дослідження даного психічного явища, що й буде предметом нашого подальшого наукового пошуку.

Основний зміст дисертації представлений у наступних публікаціях:

1. Хурчак А.Е. Визначення об'єктів для дослідження амбівалентних атитюдів у студентів //Вісник Київського нац. ун-ту. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Випуск 14. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2002. - С.64-66.
2. Хурчак А.Е. Моделі амбівалентних атитюдів і їх вимірювання в західній психології //Психологія. Зб. наук. пр. Випуск 7.-К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. - С.114-119.
3. Хурчак А.Е. Теоретичні засади дослідження амбівалентних атитюдів в юнацькому віці //Вісник Київського нац. ун-ту. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Випуск 15,16. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2003. - С.47-51.
4. Хурчак А.Е. Теоретичні засади та особливості програми зі зниження рівня амбівалентності атитюдів в юнацькому віці //Вісник Київського нац. ун-ту. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Випуск 17, 18. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2003. - С.132-136.
5. Хурчак А.Е. Активізація пізнавальної потреби у юнацькому віці в процесі навчання іноземній мові //VI Міжнародна конференція "Стратегії та методи навчання мовам для спеціальних цілей". - К.: ІМВ, 2003. - С. 118.
6. Хурчак А.Е. Діагностика амбівалентності атитюдів студентів //Психолого-педагогічні проблеми на рубежі тисячоліть: саморозвиток особистості: Зб. наук. пр. Міжнародна науково-практична конференція, Хмельницький, 22-24 листопада 2001 року. - Хмельницький: ВЦ "ТУП", 2001. - С.108-113.
7. Хурчак А.Е. Проблеми дослідження амбівалентності у сучасній психології //Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень. Четверта Міжнародна конференція молодих науковців 26-28 вересня 2001 року. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. - С.29-31.
8. Хурчак А.Е. Система психокорекційної роботи зі зниження рівня амбівалентних атитюдів у юнацькому віці //Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Зб. матеріалів

Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 27-28 березня 2003 р. - Том 1. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. - С. 379-381.

9. Хурчак А.Е. Становлення конструкту амбівалентного атитюдів у психології // Проблема особистості в науці: результати та перспективи досліджень. Міжнародна конференція молодих науковців 26-27 вересня 2002 року. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2002. - С.20-22.

Хурчак А.Е. Психологічні особливості амбівалентності атитюдів у юнацькому віці. -

Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. - Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2004.

Дисертація присвячена дослідженню сутності, ролі, вікових та психологічних особливостей прояву амбівалентності атитюдів, її структури, критеріїв, показників вимірювання, активізації умов, шляхів та засобів впливу на зниження інтенсивності цієї властивості соціальних установок у юнаків. У роботі представлений аналіз науково-теоретичних концепцій та підходів до вивчення проблеми амбівалентності атитюдів у зарубіжній та вітчизняній психології, розкриті вікові особливості її прояву. Визначено структуру (афективний, когнітивний, поведінковий компоненти) амбівалентності соціальних установок в юнацькому віці, критерії її діагностування (співвідношення позитивної і негативної оцінок за амбіквальністю, інтенсивністю в афективній, когнітивній і поведінковій сферах атитюдів, довіра до себе, потреба в пізнанні, самоефективність) та рівні прояву.

Апробовано психокорекційну систему роботи зі зниження амбівалентності атитюдів у юнацькому віці через створення психолого-педагогічних умов впливу на неї. Доводиться ефективність включення даної програми в навчально-виховний процес як чинника особистісного зростання в юнацькому віці.

Ключові слова: амбівалентність атитюда, особистість юнацького віку, довіра до себе, потреба в пізнанні, самоефективність, психолого-педагогічні умови зниження амбівалентності атитюдів, психологічні та художні засоби психокорекції.

Хурчак А.Э. Психологические особенности амбивалентности аттитюдов в юношеском возрасте. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология.- Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2004.

Диссертация посвящена исследованию сути, роли, возрастных и психологических особенностей проявления амбивалентности аттитюдов, ее структуры, критериев, показателей

измерения, поиску путей и способов влияния на снижение интенсивности этого свойства социальных установок в юношеском возрасте.

В работе проанализированы научно-теоретические подходы к изучению амбивалентности аттитюдов в зарубежной психологии – психоаналитических, неопрейдистских концепциях, теориях психологического конфликта, социального научения, а также в отечественной психологии описан феномен амбивалентности личности. Представлена концептуализация амбивалентности аттитюдов в зарубежной психологии, в отечественной – исследований данного психологического явления не выявлено.

На основе научной литературы раскрыта специфика интерпретации конструкта амбивалентности аттитюдов как свойства, что проявляется в одновременном существовании взаимоисключающих противоположных оценок в аффективной, когнитивной и поведенческой сферах личности относительно объектов или ситуаций внешнего или внутреннего мира субъекта.

Причинами амбивалентности аттитюдов личности в юношеском возрасте являются кризисные особенности социальной ситуации ее развития при переходе к ранней взрослости, а также нестабильность, кризисы в современном обществе. Выявлены условия снижения амбивалентности аттитюдов: актуализация осознания значимости социальных установок; организация регулярного усвоения аттитюдов студентами на основе собственного опыта; уменьшение у них амбиэквальности (равности) позитивных и негативных оценок аттитюдов с доминированием позитивной направленности; активизация осмысления негативных и позитивных оценок в структуре аттитюдов; усиление аффективно-когнитивной согласованности аттитюдов; развитие таких личностных образований, как: доверие к себе, потребность в познании, самоэффективность.

В работе выявлены эмпирические корреляты данного феномена (доверие к себе, потребность в познании, самоэффективность) и уровни (низкий сбалансированный, средний несбалансированный, высокий дезинтегрированный). Установлено доминирование в юношеском возрасте показателей дискордантного уровня (среднего и высокого), психологическими особенностями которого являются противоречия интенсивных амбиэквальных оценок в аффективной, когнитивной, поведенческой сферах личности.

Исследованы возрастные особенности амбивалентности социальных установок в зависимости от значимости и регулярности их формирования. Доказано, что ведущее влияние на снижение дискордантного уровня амбивалентности аттитюдов имеет их значимость (внутренний фактор) по сравнению с регулярностью усвоения (внешний фактор). Низкие показатели сбалансированного уровня проявления амбивалентности аттитюдов по интенсивности и амбиэквальности, отсутствие значимой позитивной динамики в процессе их развития в юности

свидетельствуют о необходимости дифференцированной психокоррекционной работы со студентами, направленной на снижение амбивалентности социальных установок, активизации условий конструирования сбалансированной амбивалентности аттитюдов.

На основе анализа литературы и результатов эксперимента была разработана система психологической коррекции амбивалентности социальных установок у студентов, которая включала следующие направления: формирование доверия к себе, потребности в познании, самоэффективности.

В исследовании обосновывается психокоррекционная система работы по снижению амбивалентности аттитюдов личности в юношеском возрасте: излагаются цель, задачи, принципы, этапы и виды работы; характеризуются психологические упражнения апробированной системы работы, которая была реализована в экспериментальной группе на групповых психокоррекционных занятиях психологического кружка, на занятиях по английскому языку, в индивидуальных беседах, консультациях.

Анализ результатов контрольного эксперимента выявил в экспериментальной группе, в отличие от контрольной, статистически значимые позитивные изменения в уровнях проявления амбивалентности аттитюдов, а также увеличение количества студентов с высоким уровнем доверия к себе, потребности в познании, самоэффективности. Это подтвердило эффективность реализованной психокоррекционной программы по снижению амбивалентности аттитюдов у 18-19-летних студентов, которая способствует преодолению ими кризиса в юношеском возрасте. Статистически значимое уменьшение амбивалентности аттитюдов указывает на возможность и необходимость обеспечения психологической помощи студентам в процессе их личностного роста, свидетельствует о возможности включения разработанной системы в учебно-воспитательный процесс высшей школы.

Ключевые слова: амбивалентность аттитюда, личность юношеского возраста, доверие к себе, потребность в познании, самоэффективность, психолого-педагогические условия снижения амбивалентности аттитюдов, психологические и художественные средства психокоррекции.

Khurchak A.E. Psychological peculiarities of ambivalence of attitudes at the adolescent age.

- Manuscript.

The dissertation is represented to obtain the scientific degree of candidate of psychological sciences in specialty 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. - National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Kyiv, 2004.

The thesis describes the research of the essence, the role of the age, the structure, the criteria, the indexes for the measurement of ambivalence of attitudes, studying of conditions, psychological peculiarities of its formation. The dissertation shows the analysis of scientific theoretical conceptions, approaches to the research of ambivalence of attitudes in the foreign and the native literature and opens

age peculiarities of its display. The structure (affective, cognitive, behavioral components) of ambivalence of attitudes, criteria of its diagnostics (self-trust, need of cognition, self-efficacy) and the levels of its display are determined.

The psychocorrectional program of revelation of ambivalence of attitudes at the adolescent age, directed to creation of psycho-pedagogical conditions for productive overcoming of age crisis by means of their activation is implemented. Its effectiveness as the system of influence on intensity of ambivalence of attitudes and activation of personal development of students at the adolescent age is proved.

Key words: ambivalence of attitudes, personality of adolescent age, self-trust, need of cognition, self-efficacy, psycho-pedagogical conditions of lowering of ambivalence of attitudes, psychological and artistic means of psychocorrection.